

RESPECT

Laten we deze bijdrage starten met een kleine denkoefening. Wanneer had je laatst last van het gedrag van iemand anders? Iemand die in de winkel of bank zijn beurt niet afwachtte, dollende leerlingen na school op de bus, rokers in een restaurant, geluid van muziek, verbouwingen op je rustige middag, of nog andere vormen van frequent voorkomend maar onplezierig gedrag. En wanneer sprak je laatst iemand aan op de overlast van diens gedrag. Of werd je daar zelf op aangesproken? Onze hypothese (en eigen ervaring) is dat bij de eerste vraag allerlei herinneringen opduiken over kleine irritaties uit het recente verleden, maar dat de tweede vraag minder en vagere herinneringen oproept. We zijn het blijkbaar verleerd om elkaar openlijk aan te spreken op het gedrag in de publieke ruimte. Dat kan te maken hebben met onze angst voor zinloos geweld, maar ook met de loskoppeling van onze sociale netwerken van onze woonplaats. We kennen de medeburgers niet meer die zich asociaal gedragen. Als we iets van hun achtergrond te weten komen, dan is dat vaak op een weinig vriendelijk of constructief moment. Daarom besteden we die sociale controle maar liever uit aan de overheid. Die gaat dan in onze naam minimale verwachtingen formuleren voor hun inburgering, zoals Nederlands kunnen spreken. Ze roept een commissie van wijzen samen die ons normen en waarden aan de hand doet waaraan alle burgers zouden moeten beantwoorden. In deze nieuwe 'gluren bij de burens' laten de auteurs ons zien hoe onze buurlanden met die normering omgaan. Ook daar staat het klein onderhoud van sociale gedragsregels op de agenda. We zien hoe in Groot Brittannië 'respect' het nieuwste toverwoord werd. En hoe 'respect voor waarden en normen' ook de lijfspreuk werd van de kabinetten Balkenende.

EEN BEETJE RESPECT GRAAG!

JAN STEYAERT & KEVIN HARRIS

Sinds 9/11, Bali, Madrid en Londen staat het internationaal terrorisme hoog op de agenda. De blik van veiligheidsdeskundigen op misdaden verschoof naar hogere niveaus op het geweldscontinuüm. Maar tegelijk blijft die ook afd(w)alen naar de allerlaagste niveaus op dat continuüm, naar het snijvlak tussen geweld en asociaal gedrag. Is dat terecht of wijst het op een al te beleidshongerige overheid?

HET BRITSE RESPECT

John Sentamu, de aartsbisschop van York, hield op 1 mei 2006 op een congres een pleidooi voor meer tolerantie ten opzichte van de 'hoodie generation' (jongeren met een sweater met kap en daaronder nog een baseballpetje). Volgens sommigen hebben ze deze kleding gekozen om de herkenning op veiligheidscamera's te vermijden. Dan lijkt het ook logisch te veronderstellen dat deze jongeren alleen uit zijn op baldadigheden en criminaliteit. Het Bluewater winkelcentrum in Kent heeft ze alvast een toegangsverbod gegeven. Het kreeg daarvoor steun van vice-eerste minister John Prescott. Dit gebeurde amper vier maanden nadat de Britse regering het 'respect action plan' lanceerde. Eerder had Blair al een 'respect task force' opgericht, met behoorlijke budgetten en invloed. De analyse van de regering Blair is dat er sinds hun aantreden in 1997 veel beleid gevoerd werd ter verbetering van de publieke dienstverlening en de tewerkstelling. Op die punten is veel bereikt. Toch blijft de burger zitten met een gevoel van onbehagen: 'yet the public say that low level crime, anti social behaviour and disrespect are the issues that are the most important to communities locally.' (Respect action plan, p. 5). Bij de lokale verkiezingen van begin mei 2006 was er zelfs een nieuwe politieke partij ('Mum's army', parodie op de populaire televisieserie 'Dad's army') met als enige aandachtspunt het terugdringen van asociaal gedrag.

Hoewel de grote meerderheid van de bevolking een zeer eenvoudige omschrijving kan geven van wat respect inhoudt en er ook achterstaat, wordt ook de bekommernis gedeeld dat het opbrengen van respect en het naleven van sociale gedragsregels in het publieke domein nu ernstig onder druk staan. Het gaat dan om relatief eenvoudige dingen, zoals maar wat rondhangen op straat en onveiligheidsgevoelens vergroten, luide muziek 's morgens vroeg, zwerfvuil achterlaten, intimiderende houding aannemen, graffiti,... Nog niemand is er aan dood gegaan, maar de irritatie zit hoog. Ook de beleidsagenda van de overheid wordt daarom uitgebreid met een minder klassiek thema als respect in de samenleving. Dat wordt wel expliciet gekoppeld aan sociale uitsluiting. Men wil op zoek naar de oorzaken van anti-sociaal gedrag, naar de 'engines of bad behaviour'. En die zitten deels in sociaal-economische achterstand op buurtniveau, waar zwakkere sociale netwerken niet langer een kader bieden voor informele sociale controle op allerlei normoverschrijdend gedrag.

Asociaal gedrag ?

Ook het verzwakken van de traditionele opvoedingskaders als het gezin en school speelt een rol: 'The loss of respect in our society has a simple cause, which is that respect is no longer taught.' (Roger Scruton in een BBC interview, januari 2006). Daarom wordt in het 'respect action plan' veel aandacht besteed aan een betere opvoedingsondersteuning en aan het verminderen van spijbelgedrag. Andere waarnemers menen daarentegen dat niet zozeer het gedrag van burgers leidt tot erosie van respect, maar ook de manier waarop publieke en private dienstverleners hun klanten behandelen. Dat zegt onder meer Richard Sennett in een BBC interview, januari 2006: 'This Whitehall project is just the wrong end of the telescope. The issue isn't how individuals can behave better but how institutions can behave better.' Eerder schreef hij al een biografische schets over het belang van respect als brandstof voor maatschappelijke ontwikkeling (Sennett, 2003).

Iedereen deelt dus wel de mening dat er een feitelijke ontwikkeling is naar asociaal gedrag of naar slechtere manieren. Dat is een behoorlijk subjectieve inschatting van de realiteit, want er is geen onderzoeksmateriaal om dat te bevestigen of ontkennen. We moeten het doen met gekleurde herinneringen van de oudere generatie en onze eigen mening: 'There is no satisfactory answer to the question 'are people behaving worse?' because there is no baseline apart from the perennial vision of the past, within the lifetime of older member of the community, when

things were different and people had more respect for each other.' (Burney, 2005, p. 45). De feiten die wel gemeten worden, zoals moord, nemen wel toe. Maar ook die meting is erg relatief, want een wat langer tijdsperspectief laat zien dat de kans om met moord geconfronteerd te worden tussen 1500 en 1950 met een factor 100 is afgenomen (Eisner, 2001). De toename sindsdien is zeer marginaal in het licht van de eerder behaalde winst.

Stepping stones

Toen Tony Blair met zijn Labour partij in 1997 een overweldigende overwinning behaalde en John Major uit Downing Street 10 verjoeg, veranderden niet alleen de personen maar ook het beleid. Waar Major in het kielzog van Thatcher nog uit was op het verkleinen van de publieke sector, investeerde Blair er veel in: 'In 1997 public services looked worn and shabby, private affluence, public squalor indeed. It was labour's mission to prove that Money could bind the welfare state into the twenty-first-century future.' (Toynbee & Walker, 2005, p. 4). De agenda van 'new labour' bleef niet beperkt tot een revitalisering van onderwijs, zorg en sociale dienstverlening. Ook de burger werd in zijn verschillende rollen aangesproken op zijn bijdrage aan de samenleving. Daartoe behoorden de ambitieuze plannen rond 'neighbourhood renewal' en de 'civil renewal agenda' onder leiding van de blinde minister David Blunkett. En de regering Blair was ook bezorgd om de kleine criminaliteit. Achterstandswijken werden geplaagd door sociaal-economische achterstand én storend gedrag.

Het was de periode waarin in de Verenigde Staten de 'broken window theorie' geformuleerd werd: als je toestaat dat er in een leegstaand gebouw één raam gebroken blijft, heb je snel geen enkele ongebroken ruit meer. Snel ingrijpen bij kleine overlast werkt dus preventief (Kelling & Coles, 1996). Rudolph Giuliani, burgemeester van New York, begreep die boodschap en voerde met succes zijn 'zero tolerance' beleid in. Zijn analyse was dat kleine verwaarlozing de eerste stap op een hellend vlak naar criminaliteit vormt, maar ook dat kleine verwaarlozing en asociaal gedrag ervaren worden als sterke risicofactoren van criminaliteit. Ze zouden zo ook de basis leggen voor subjectieve onveiligheidsgevoelens. Het belang van die factor is zelfs sterker dan de feitelijke criminaliteit (Burney, 2005). De regering Blair ontwikkelde daarom de 'anti-social behavior orders' of ASBO's als instrument om dat asociaal gedrag tegen te gaan. Die maatregel kwam beschikbaar vanaf april 1999 via de Crime and Disorder Act uit 1998. In de periode tot maart 2006 is er 7.356 keer gebruik van gemaakt.

ASBO

In een ASBO bepaalt een rechtbank welk asociaal gedrag een bepaalde burger niet meer mag vertonen en welke straf er gekoppeld wordt aan het negeren van die afspraken. Er bestaat ook een informele versie van de ASBO, te weten de 'acceptable behaviour contract' of ABC. Beide zijn gericht op burgers, en niet op organisaties. In dat opzicht vormen ASBO's en het recente 'respect action plan' twee elkaar aanvullende instrumenten op het terrein van waarden en normen. Over de vraag of deze ASBO's ook resultaten bereiken, bestaat veel onenigheid. Terwijl de regering er enthousiast over is, verwijzen anderen naar het gevaar van stigmatisering en selectieve aandacht. Er is immers onevenredig veel aandacht voor gedrag in de interpersoonlijke contacten, terwijl witteboordencriminaliteit, exuberante vergoedingen van topmanagers en racisme in bedrijven nauwelijks aangepakt worden (Harris, 2006).

Een ander bezwaar is dat de ASBO's elk asociaal gedrag criminaliseren, ook als dat anders nooit zo'n zware straffen zou opleveren. Die bestraffing is bovendien niet eens via het strafrecht geregeld. Zo kregen twee broers vorige maand een ASBO met twee jaar gevangenisstraf als ze niet ophielden hun identiteit te verbergen op straat met een 'hoodie' en sjaals. Dat klinkt kleinzerig, maar de lokale gemeenschap stelt daar tegenover dat de broers al jaren zorgen voor onveiligheidsgevoelens in de wijk, onder meer door pesterig gedrag en hun kleding en hun pitbull. De Britse pers maakt er vooral een wedstrijdje van om zo uitvoerig mogelijk te berichten over de meest vreemde ASBO's, zoals de vrouw die gevangenis riskeert als ze nog eens in kanalen of rivieren springt. Haar regelmatige zelfmoordpogingen bezorgen de hulpdiensten te veel werk. Of de oudere terminale kankerpatiënt die geen duiven meer mag voederen omdat de burens last hebben van vogelpoep en lawaai. Dat klinkt belachelijk, maar wie wil continu zo'n honderd duiven aan zijn voordeur? De boodschap is telkens duidelijk: wie gedrag vertoont dat overlast bezorgt aan andere burgers zal daarop aangesproken worden en moet zijn gedrag aanpassen, anders riskeert men straffen. Als bemiddelingspogingen niet werken staat er een stok achter de deur, zelfs als het storend gedrag niet in het strafrecht vermeld staat. Intussen heeft men met de ASBO's al wat ervaring opgedaan, maar nog niet met 'respect action plan'.

Respect actions

Er is een poging tot samenwerking met alle eerste-klasse voetbalploegen onder de naam Kickz. Die ploegen ondersteunen het 'respect action plan' en gaan de risicojongeren in hun activiteiten een grotere rol en kans geven. Ze gaan de positie van profvoetballers en een eerste-klasse ploeg als rolmodel inzetten om anti-sociaal gedrag te vermijden. De populariteit van voetbal wordt dus gebruikt om jongeren sociale vaardigheden te leren die ze elders niet of onvoldoende verwerven. Een tweede poging is een consultatieronde over respect in sociale huisvesting die loopt sinds midden april 2006. Het gaat om een voorstel van gedragsvoorschriften voor de sociale huisvestingsmaatschappijen ('social landlords'). Op basis van hun reacties wordt een herwerkte versie gemaakt, waaraan huisvestingsmaatschappijen zich kunnen verbinden. Deze respectcode moet dan een soort kwaliteitskenmerk worden voor de huisvestingsmaatschappijen. Belangrijk is dat ze hun sociale verantwoordelijkheid (her)bevestigen en dat ze daarop willen afgerekend worden door hun huurders en de toezichhouders. Hun taak blijft niet langer beperkt tot al wat haak- en muurvast zit, de fysieke infrastructuur, maar omvat ook hun sociale verantwoordelijkheid: 'In signing the Respect Standard you are making a visible commitment to your tenants, residents and other interested parties. You are committing to doing all you reasonably can to provide excellent services to tackle anti-social behaviour and deliver respect through your housing management role and broader involvement in neighbourhood management.' (Office of the Deputy Prime Minister, 2006, 10).

Deze respect-code is preventief bedoeld en geschreven vanuit de semi-publieke dienstverlener. Stevige kwaliteit in dienstverlening en het actief betrekken van huurders/burgers bij de werking van huisvestingsmaatschappijen moeten anti-sociaal gedrag indammen. Over verplichtingen voor huurders (zoals de taal van het land leren als bijdrage aan de leefbaarheid, zie onze nieuwe Vlaamse Wooncode) is er niets in opgenomen. Ook van repressieve maatregelen, zoals een tijdelijk voorwaardelijk huurcontract, is geen sprake. Deels zijn die wel mogelijk binnen het instrumentarium van de ASBO's. Eerder was er wel een voorstel om huursubsidie afhankelijk te maken van afwezigheid van anti-sociaal gedrag, maar dat heeft nooit voldoende politiek draagvlak gekregen. Voor verdere concrete uitwerkingen van het 'respect action plan', voor de meting van de effectiviteit van de ingezette interventies en voor de vergelijking met ASBO's is het nu te vroeg. Pas over enkele jaren zullen we er kunnen op terugblikken om een goed onderscheid te maken tussen succesvolle en nutteloze sociale interventies.

NEDERLANDSE WAARDEN

Vorige maand nam minister Rita Verdonk het eerste exemplaar van het boek 'Hoe hoort het eigenlijk ... in Nederland' in ontvangst. Het is bedoeld om gebruikt te worden bij de inburgering en het vertelt daarom over de dagelijkse normen en waarden in Nederland (Snel & van der Zaag, 2006). Er staat in dat op een verjaardag alle leden van het gezin worden gefeliciteerd en dus niet alleen de jarige (p. 78). Dat Nederlanders er geen moeite mee hebben om de gesprekspartner te vertellen dat die ongelijk heeft (p. 181). Een soort gebruikshandleiding bij het Nederlander-zijn dus. Maar de onderliggende respectagenda gaat in Nederland veel verder. Balkenende was nog maar net minister-president toen hij met verwijzing naar de Noorse commissie over waarden en normen opriep tot een vergelijkbaar initiatief in Nederland: 'De discussie over waarden en normen moet terug naar het centrum van de politieke en maatschappelijke arena.' (augustus 2002). Algemeen wordt de analyse gedeeld dat de assertieve levensstijl en toegenomen mondigheid doorgeslagen is in hufterigheid. De overheid moet zich daarom niet beperken tot een sociaal-economisch beleid, maar zich ook actief inlaten met ethiek, met normen en waarden. De voorgestelde commissie is er niet gekomen, maar een maatschappelijk debat over waarden en normen wel. Dat verliep via traditionele én nieuwe media (www.16miljoenmensen.nl).

Ook de Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid (WRR) vroeg zich af hoe het zit met normen en waarden in de Nederlandse samenleving en wat de overheid daar in mag en kan betekenen (de Beer & Schuyt, 2004; van den Brink, 2004; WRR, 2003). Net als onze commissie Bossuyt maakte men een onderscheid tussen juridische normen en sociale gedragsregels. De WRR stelde een continuüm van normoverschrijdend gedrag voor. Die begint bij onprettig gedrag en gaat over onbehoorlijk en onduelbaar tot onwettig gedrag. In die overgang zit ook een transitie van sociale informele normen naar wettelijke formele normen. Er is ook een transitie van diversiteit naar uniformiteit in te zien. Wat onprettig gedrag is, verschilt sterk van persoon tot persoon. De een vindt het onprettig als andere treinreizigers mobiel bellen, de ander maakt er geen punt van. Bij onbehoorlijk gedrag is die diversiteit al minder, want wie vindt het fijn rond te wandelen in een straat met zwerfvuil of verbaal bedreigd te worden? Bij onwettig gedrag is er uniformiteit, afgedwongen door politie en rechterlijke macht. Het komt er op aan een goede balans te vinden tussen die diversiteit en uniformiteit. Gedoogbeleid of -gedrag

vergroot de diversiteit, een cultuurpessimist als Dalrymple wil dan weer liever veel minder diversiteit, zelfs waar het gaat om informele sociale normen (Dalrymple, 2005).

Zorgen om normen

Op basis van onderzoek dat het Sociaal Cultureel Planbureau vanaf 1970 deed, is af te leiden dat de Nederlanders de afgelopen dertig jaar een duidelijker beeld hebben over welke waarden en normen belangrijk zijn, ook in de sociale informele sfeer. Maar ze zijn heel pessimistisch over de feitelijke naleving ervan (WRR, 2003, hoofdstuk 3). De verwachtingen zijn dus duidelijker en hoger geworden, en er is zeker geen sprake van normvervaging of verloedering (van den Brink, 2004). Er is eerder sprake van een 'proces van normatieve ophoging' dat leidt tot een hoger streven dat zichzelf frustreert. 'Grote en toenemende zorgen over waarden en normen blijken samen te gaan met afnemende onzekerheid over wat die waarden en normen zijn.' (de Beer, 2004, p. 237). Duidelijker normen is één aspect, ontwikkelingen in feitelijk gedrag een ander aspect. Is ons gedrag verslechterd de afgelopen decennia? Zijn we nu zoveel hufteriger dan vijftig of honderd jaar geleden? Het lastige is dat de normoverschrijdingen waar we het over hebben (spuwen op straat, hondendrol, ...) via de statistieken niet in beeld komt. Dat maakt het moeilijk om er uitspraken over te doen. Analyse van de veiligheidsmonitor over meerdere jaren laten geen duidelijk beeld zien en geven zeker geen aanleiding om te spreken van een toename van storend gedrag. Wellicht zijn de verhoogde aandacht van de media voor overlast en enkele sensationele programma's (zoals 'de Tokkies' of 'Probleemwijken') een verklaring voor de verhoogde gevoeligheid (de Beer, 2004).

Of ons gedrag nu slechter wordt of onze verwachtingen hoger, in elk geval leidt de toegenomen spanning tussen beide de overheid tot het bestrijden van overlast. De WRR omschrijft de taak van de overheid op dit terrein als het tegengaan van wettelijk normoverschrijdend gedrag, het garanderen van de waarden van een open samenleving en een democratische rechtsstaat en het ondersteunen van de publieke moraal. Het 'beheer' van sociale normen is dus geen taak van de overheid, maar van de burgers zelf, onderling. Van den Brink hanteert daarvoor de term 'beschavingsoffensief'. Dat leidde onder meer tot een mediacampagne tegen het 'korte lontje' en voor meer tolerantie. Anderen zien een belangrijke rol weggelegd voor het onderwijs en pleiten voor een democratisch-pedagogisch offensief (De Winter, 2004). Socialisatieprocessen richten zich nu teveel op het individuele

belang, en verwaarlozen het publieke belang. Het betrekken van de waarden en normen van een democratische samenleving in het opgroeien is geen vrije keuze van individuele burgers, maar iets waar de samenleving (lees: de overheid, lees: het onderwijs) zich mee moet bemoeien. De democratie reproduceert zich immers niet zomaar. Burgerschapsvorming moet de fundamenteën van de huidige en toekomstige democratie veilig stellen. Via een project als 'de vreedzame school' kan bijvoorbeeld al op de basisschool de waarde van conflicthantering en respect voor elkaars belangen aangeleerd worden. Ook moeten scholen sinds februari 2006 aandacht besteden aan actief burgerschap en sociale integratie. Daarvoor worden onderwijsprogramma's ontwikkeld, zoals het Rotterdamse 'Doe mee' (zie o.a. <http://burgerschap.kennisnet.nl/>).

Aan de slag

Ook in Nederland zit er een actiekant aan hun zoektocht naar modernisering van normen en waarden. Anders dan de Britse ASBO's (die sommige Nederlandse politici al te graag zouden importeren) is de meest opvallende sociale interventie daar het werken met zogenaamde straat- of stadsetiquettes. Die methode is ontstaan in Rotterdam (Diekstra, 2001, 2004) bij het uitwerken van gedragsregels in het kader van jeugdbeleid. De toenmalige GroenLinkse wethouder Herman Meijer nam de oproep over voor alle burgers. In essentie wil een straatetiquette de bewoners zelf omgangsregels voor de publieke ruimte laten formuleren. Daar hoort ook het zelf toezien op de naleving van de regels bij. De overheid is dan geen bemoeial meer die wettelijke legale normen gaat verfijnen tot op het niveau van dagelijkse omgang, maar ze is wel ondersteunend aanwezig. Daarbij gaat het om 'het in de media brengen van het onderwerp, het opsporen van bestaande (stads)etiquettes en het steunen van door burgers gewenste etiquette-experimenten.' (Diekstra, 2001, p. 103). Deze aanpak verschilt wel van de eerder dit jaar voorgestelde Rotterdamse burgerschapscode. Ook daar gaat het om gedragsregels (zoals 'gebruik Nederlands als gemeenschappelijke taal' en 'behandel homoseksuelen gelijk met heteroseksuelen en met respect'), maar ze zijn daar door het college van Burgemeester en wethouders opgesteld zonder inspraak van burgers. Ondertussen bestaan er ook al stads- en straatetiquettes in andere Nederlandse gemeenten: de tien gouden stadsregels van Gouda, de Maassluise handreikingen, het mEdeburgerschap uit Ede en de straatregelinitiatieven in onder meer Amsterdam, Delft en Almere.

Respect en anti-sociaal gedrag staan hier én bij de burens op de agenda. Dat is vreemd, want er zijn geen onderzoeksgegevens om de hypothese van toenemend asociaal gedrag of normoverschrijdend gedrag te bevestigen of te ontkennen. En wat er wel aan cijfers verzameld kan worden, wijst eerder op een lagere pijndrempel voor asociaal gedrag dan op verruiming van de omgangsvormen. In dat perspectief is de verhoogde aandacht voor sociaal gedrag een betere verfijning van de zeden, dan een strijd tegen teloorgang van de beschaving. Dat is een positievere agenda. Voor de sociale sector levert dat twee uitdagingen op. Enerzijds is het belangrijk om van respect een belangrijk onderdeel van hun communicatie te maken. Sennett wees al op het belang van respect als kritische succesfactor van sociale interventies (Sennett, 2003). Dat geldt voor alle publieke sectoren. Ook een leerkracht of arts die een respect toont voor zijn leerlingen/patiënten wordt meer gewaardeerd en bereikt meer. Bovendien kan de sector bijdragen tot het vergroten van het respect tussen burgers onderling. Het opbouwwerk kan dat als doelstelling van hun sociale interventies opnemen, al worden daarvoor nu eerder begrippen als verdraagzaamheid en tolerantie gebruikt. Maar weten hoe andere landen omgaan met deze uitdagingen is leuk als we er ook iets van leren.

WAT LEERT DIT VOYEURISME ONS?

Een eerste relevante vaststelling is dat we er niet alleen in Vlaanderen mee bezig zijn. Respect voor normen en waarden heeft op andere plaatsen net zo'n prominente plaats op de politieke agenda gekregen. Dat hoeft niet te verwonderen, want sociaal 'onderhandelen' over allerlei actuele gedragsregels is van alle tijden. Zo zijn er de prachtige historische voorbeelden van socioloog Norbert Elias over het ontstaan van de gedragsregels rond eten met mes en vork of het spuwen en neussnuiten (Elias, 1982 (1ste uitgave 1939)). En ook in het recente verleden hebben nieuwe ontwikkelingen geleid tot nieuwe gedragsregels. Denk aan de 'Netiquette' over het respect voor elkaar in cyberspace. Denk aan de gedragsregels voor mountainbikers (alleen op uitgestippelde routes, geen afval achterlaten, andere gebruikers respecteren, ...). Normen en waarden zijn tijd- en contextafhankelijk. Ze zijn een 'bewegend doel' en moeten dat ook blijven. Het is niet verwonderlijk dat verkleuring van de samenleving leidt tot de nood aan meer klein onderhoud van gedragsregels. Het is wél verwonderlijk dat het pas zo laat op een enigszins gestructureerde en expliciete wijze gebeurt.

Een tweede vaststelling is dat in Nederland, Groot Britannië én Vlaanderen steeds de normen en waarden in het publieke domein in het geding zijn. Uit veiligheidsmonitors blijkt nochtans dat de grootste irritatie ontstaat over onaangepaste snelheid en agressief rijgedrag in het verkeer. Ook dat is niet vreemd, want verkeer neemt een steeds groter aandeel in van onze publieke ruimte, zowel in termen van fysieke infrastructuur als van tijdsbesteding. Hondenpoep scoort ook erg hoog op de irritatie-index, hoewel dat in de recente Vlaamse veiligheidsmonitors niet meer opgenomen wordt in de vragenlijst. De irritatie over gedrag strekt zich dus blijkbaar niet over de volledige bandbreedte van ons gedrag uit, maar zit vooral in ons gedrag als verkeersdeelnemers en hondenbezitters. Is de overheid dan bijziend? Waarom worden de oplossingen niet gewoon in die hoek gezocht? De verkeersremmende maatregelen (verkeersdrempels, onbemande camera's) zijn blijkbaar niet voldoende. Misschien moeten we een houdbaarheidsdatum op het rijbewijs invoeren en dat nietig verklaren na tien jaar of x aantal strafpunten?

Inburgering

Er is tussen de drie landen wel een markant verschil in de reikwijdte van de gedragsregels. Anders dan bij de Nederlandse en Britse acties spitst de Vlaamse zoektocht naar gemoderniseerde gedragsregels zich toe op 'inburgering'. De resultaten van de commissie Bossuyt zullen vooral gebruikt moeten worden door het Vlaams Minderhedencentrum om er het handboek voor de inburgering mee te actualiseren voor de onthaalbureaus. De commissie heet dan ook officieel de commissie 'ter invulling van de cursus maatschappelijke oriëntatie'. Alsof we alleen last zouden hebben van het gedrag van de jaarlijks ongeveer 28.000 nieuwkomers in Vlaanderen. Was dat maar waar. Het zou dus nuttiger zijn om de discussie te verbreden en iedere burger kennis te laten nemen van dit actuele denken over gedragsregels. De toepassing mag dus ook heel wat ruimer zijn dan de kleine gerichte en politionele acties van nu, zoals in Antwerpen met de geslaagde 'ieder kakje in zijn zakje' campagne of in Mechelen met de overlasttaks.

Wat nog het meest opvalt is dat de Vlaamse en Britse aanpak wel erg top-down wordt ingevuld. Een beperkt groepje mensen – een commissie van bevoorrechte denkers – gaat er eens voor zitten en vertelt dan aan alle andere burgers hoe we ons tegenover elkaar horen te gedragen. Zouden we dat commissiewerk niet vervangen door of minstens aanvullen met de bottom-up benadering van de straatetiquettes? Het Nederlandse sociale beleid van de afgelopen jaren mag dan

ook wel geen schoonheidsprijzen krijgen, met deze specifieke methode laten ze toch weer hun voorkeur merken voor het brede maatschappelijke debat en het pluralistisch overleg. Dat past bij een democratische samenleving.

*Jan Steyaert woont in Antwerpen maar werkt in Nederland (als lector bij de Fontys Hogeschool Sociale Studies in Eindhoven) en in Groot-Brittannië (als research fellow aan de University of Bath). Hij is bereikbaar via jan@steyaert.org
Kevin Harris is zelfstandig Brits opbouwwerker. Voordien werkte hij 25 jaar voor Community Development Foundation. Meer over zijn werk is te vinden op www.local-level.org.uk*

Verwijzingen

Vlaamse rapport over normen en waarden: www.inburgering.be

Britse regering over respect: www.respect.gov.uk

Nederlandse regering en burgers over respect: www.16miljoenmensen.nl

Netiquette: www.surfkit.nl/info/netiquette

Burney, E. (2005). *Making people behave: Anti-social behaviour, politics and policy*, Cullompton, Willan publishing.

Dalrymple, T. (2005), *Beschaving, of wat ervan over is*, Amsterdam, Nieuw Amsterdam.

De Beer, P. (2004), *Normvervaging in Nederland: Perceptie of realiteit*, *Sociologische Gids*, 51, 236-247.

De Beer, P., & Schuyt, K. (2004), *Bijdragen aan normen en waarden*, Amsterdam, Amsterdam University Press.

De Winter, M. (2004), *Opvoeding, onderwijs en jeugdbeleid in het algemeen belang, de noodzaak van een democratisch-pedagogisch offensief*, Den Haag, WRR.

Diekstra, R. (2001), *Stadsetiquette: Aansprekend gedrag in de publieke ruimte*, In R. Hortulanus (Ed.), *Jong geleerd, oud gedaan* (pp. 91-111), Amsterdam, Elsevier.

Diekstra, R. (2004), *Stadsetiquette: Over waarden, normen en collectieve zelfredzaamheid van burgers*, In P. de Beer & K. Schuyt (Eds.), *Bijdragen aan normen en waarden* (pp. 107-135), Amsterdam, Amsterdam University Press.

Eisner, M. (2001), *Modernization, self-control and lethal violence. The long-term dynamics of European homicide rates in theoretical perspective*, *British journal of criminology*, 41(4), 618-638.

Elias, N. (1982 (oorspronkelijke uitgave 1939)), *Het civilisatieproces: Sociogenetische en psychogenetische onderzoeken*, Utrecht, Het Spectrum.

Harris, K. (Ed.). (2006 (forthcoming)), *Respect in the neighbourhood*, London, Russel house.

Kelling, G. L., & Coles, C. M. (1996), *Fixing broken windows: Restoring order and reducing crime in our communities*, New York, Martin Kessler Books.

Office of the Deputy Prime Minister. (2006), A respect standard for housing management, consultation paper, London.

Sennett, R. (2003), Respect in a world of inequality, New York: W.W. Norton.

Snel, K., & van der Zaag, J. (2006), Hoe hoort het eigenlijk... in Nederland? Haarlem, Becht.

Toynbee, P., & Walker, D. (2005), Better or worse? Has labour delivered?, London, Bloomsbury.

Van den Brink, G. (2004), Schets van een beschavingsoffensief: Over normen, normaliteit en normalisatie in Nederland, Amsterdam, Amsterdam University Press.

WRR. (2003), Waarden, normen en de last van het gedrag, Amsterdam, Amsterdam University Press.